

T. I. Itkonen 60-vuotias

Viime tammikuun 20. päivänä täytti tunnettu kansa- ja kielitieteilijä sekä museomies, fil. tri T. I. Itkonen 60 vuotta. Ennen kaikkea lappalaiskulttuurin vaiheiden selvittäjänä hän on suorittanut suuriarvoisen elämäntyön.

Muutettuaan vanhempiensa mukana syntymäpitäjästäan Pulkkilasta Inariin Itkonen jo 10-vuotiaana alkoi opetella lappia. Siihen häntä kehotti isänsä, Inarin kirkkoherra Lauri Arvid Itkonen, joka oli hankkinut lapin kielen taidon voidakseen hoitaa seurakuntansa lappalaisia heidän omalla kielellään. Kiintoisaa oli nuoresta pojasta myös kuunnella, kuinka silloinen maisteri, sittemmin professori Frans Äimä lapin kieltä tutkiessaan Inarin pappilassa työskenteli kielenoppaidensa kanssa. Tultuaan ylioppilaaksi 1910 Itkonen jo seuraavana vuonna suomalais-ugrilaisen kansatieteen dosentin ja Kansallismuseon kansatieteellisen osaston johtajan U. T. Sireliuksen kehotuksesta lähti Antellin valtuuskunnan varoilla Suonikylän kolttalappalaisten pariin hankkiakseen sieltä esineitä Kansallismuseoon ja kerätäkseen samalla muutakin kansatieteellistä ainesta. Seuraavana vuonna hän oli samanlaisella matkalla Paatsjoen kolttakylässä, mistä Vesisaaren, Vuoreijan ja Utsjoen kautta palasi kotiinsa Inariin. V. 1913, jolloin Itkonen suoritti fil.-kand.-tutkinnon, hän teki Antellin valtuuskunnan varoilla kolmannen matkan kolttain pariin, nim. Suonikylään ja Nuortijärvelle. Ryhdyttyään opettajansa E. N. Setälän kehotuksesta tut-

T. J. Ikonen

kimaan Kuolan lapin murteita Ikonen v. 1914 Suomalais-ugrilaisen Seuran stipendiaattina työskenteli Nuortijärven, Kildinin ja Jokongan kolttain parissa sekä palasi sieltä Muurmannin rannikon ja Paatsjoen kautta. V. 1916 hän suoritti fil.-lis.-tutkinnon julkaistuaan väitöskirjan »Venäjän-lapin konsonanttien astevaihtelu Koltan, Kildinin ja Turjan murteiden mukaan». Vielä samana vuonna tapaamme hänet kansa- ja kielitieteellisellä tutkimusmatkalla Länsi-Lapissa Enontekiöllä, missä hän saattoi porolappalaisten mukana asuinpaikalta toiselle siirtyä näiden täysnomadisiin, joka olennaisesti poikkesi Inarin ja Kuolan metsälappalaisten puolinomadismista. Kielitieteellinen oli Itkosen seuraavakin teos, v. 1918 julkaistu tutkimus »Lappalais-suomalaisia sanavertailuja».

Ratkaisevasti kansatieteelliselle uralle Ikonen siirtyi, kun hänestä v. 1919 tuli Muinaistieteellisen toimikunnan kansatieteellisen osaston amanuenssi; saman osaston intendentiksi hänet nimitettiin v. 1932 ja sen johtajaksi v. 1935. Museomiehenä, mm. kesäisillä virkamatkoilla, hänen harrastuksensa ovat suuntautuneet etupäässä esineellisen kansankulttuurin alalle, joka yleensäkin näyttää häntä eniten kiinnostavan. Hän on myös tutustunut ulkomaisiin museoihin ja tieteellisiin laitoksiin Skandinavian maihin sekä Keski- ja Länsi-Eurooppaan tekemillään matkoilla.

Toht. Itkosen ensimmäinen huomattava kansatieteellinen julkaisu on v. 1921 ilmestynyt tutkimus »Lappalaisten ruokatalous». Siinä käsitellään yksityiskohtaisesti koko lappalaisalueen ruokataloutta kiintoisine paikallisine eroavuuksineen. Tämä monografia on tekijänsä arvokkaimpia kansatieteellisiä esityksiä. Vuosien varrella Ikonen on julkaissut — mm. Virittäjässä — lukuisia lyhyehköjä tutkielmia, joissa hän pohtii esi-

neellisen lappalaiskulttuurin ongelmia. Itkonen on kuitenkin tutkimuksissaan merkittävän monipuolisesti käsitellyt lisäksi lappalaisten henkistä kulttuuria. V. 1946 häneltä ilmestyi huomattava uskonnonhistoriallinen teos »Heidnische Religion und späterer Aberglaube bei den finnischen Lappen», joka valaisee siihen asti melko vähän tunnettua Suomen lappalaisten muinaisuskontoa. On itsestään selvää, että tekijän lapin kielen taito ja lappalaisten tuntemus ovat olleet suureksi hyödyksi juuri mytologisen aineiston keruussa. Mainittakoon lisäksi Itkosen teos »Die Spiele, Kraftproben und Unterhaltungen der Lappen» (1942) ja hänen folklorekokoelmansa »Koltan- ja kuolanlappalaisia satuja» (1931). Painettuihin lähteisiin perustuu koko Lappia käsittelevä historiallinen kuvaus »Lapin verotus ja kauppa ennen vanhaan» (1944), jossa tapaamme myös tekijän keräämää muistitietoutta. Vuosikymmenien aikana julkaisemiinsa lappalaiskulttuuria ja lappalaisten historiallisia vaiheita käsitteleviin erikoistutkimuksiin perustuu merkittävältä osaltaan Itkosen kansatieteellinen pääteos »Suomen lappalaiset vuoteen 1945», joka ilmestyi v. 1948 n. 1200 suuri-kokoista sivua sisältävänä. Siinä käsitellään yleisesityksen muodossa Suomen ja ns. Petsamon alueen lappalaiskulttuurin kaikkia puolia, lisäksi lappalaisalueemme maantieteellistä ympäristöä, heidän rotuominaisuuksiaan, kieltään ja historiaansa. Tämäntapaista yleisteosta — sen esityönä on pidettävä »Suomen suku» -teoksessa v. 1928 julkaistua esitystä — Itkonen alkoi suunnitella jo 1914 tutkimusmatkallaan Kuolanniemellä. Varhaisena kannustimena lienee ollut Gustaf von Dübenin vastaavanlainen esitys Ruotsin lappalaisista, joka ilmestyi jo v. 1873. Itkosen suurteokselle on ominaista detaljirikas, yksityisten ilmiöiden kehitystä seuraava deskriptiivinen esitystapa. Sen loppuluvussa luodaan kuitenkin ensi sijassa kielitieteen valossa kokoava katsaus aineellisen, yhteiskunnallisen ja henkisen lappalaiskulttuurin historiaan vuosituhansien aikana osviittana eri tahoilta ja eri aikoina omaksutut kulttuurilainat. Tekijä esittää myös oman mielipiteensä lappalaisten alkukodista ja lapin kielen alkuperästä.

Kansatieteilijänä Itkonen tunnetaan lisäksi kulkuneuvojen historian selvittäjänä. Suomen Museossa hän on usean vuoden aikana kuvannut ja ajoittanut Suomen maaperästä suolöytöinä talteen saatuja sekä muinaisjalaksia ja -suksia että myöhempiä (1700-luvulle asti ulottuvia) hiihtimiä, joiden puitteissa hän on voinut valaista eräitä pohjoisen Euraasian esihistorian ja kansankulttuurin paljon huomiota herättäneitä probleemeja. Vesikulkuneuvojen alalta Itkonen on julkaissut tutkimuksen »Suomen ruuhet» (1941), jossa vertailevasti käsitellään eurooppalaisia ruuhia kivi-kaudelta nykyaikaan asti; sen sijaan hänen kansanomaisia venetyyppejä ja niiden levinneisyyttä koskevat tutkimuksensa, joita hän virkamattoillaan on vuosien varrella voinut suorittaa eri puolilla maatamme, ovat muiden tehtävien vuoksi vain osaksi päässeet julkisuuteen. Talonpoikaiskulttuuria käsittelee myös hänen esityksensä »Pyhämaan vanhoja rakennuksia» (1936).

Kansatieteilijänä Itkoselle on kuvaavaa historiallinen ja toisaalta funktionalistinen tarkastelutapa, jota kielitiede huomattavasti tukee. Hän pyytlee kernaammin suppean maantieteellisen alueen kansatieteellisessä selvittelystä kuin kannattaa yleistäviä teorioita, joita hän ei pidä tarpeeksi

perusteltuina. Voitaneen sanoa, että Itkonen on kasvanut tutkijaksi lappalaisten parissa, missä hän lapsuudestaan lähtien on omin silmin voinut havaita karuun maantieteelliseen ympäristöön juurtuneen alkukantaisen elämänmuodon, ennen muita lappalaisten aineellisen kulttuurin moninaiset detaljit, joita hän on tutkimuksissaan niin perusteellisesti käsitellyt.

Toht. Itkosen maamme rajojen ulkopuolellakin nauttimaa tieteellistä arvonantoa osoittaa mm. se, että Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland v. 1948 kutsui hänet kunniajäsenekseen; 1950 taas hänestä tuli Tromsø Museumin kirjeenvaihtajajäsen.

T. I. Itkosen jo pitkä tutkijantaival kertoo miehestä, joka on hellittämättä ponnistellut kerran asettamaansa päämäärää kohden. Niinpä Suomen lappalaisten omaperäinen elämänmuoto ja sen historiallinen kehityskulku alkukantaisista muodoista täydellisempiin on nyt eri puolilta nähtävissä hänen teoksissaan ja tutkimuksissaan. Kun lisäksi Itkosen »Kuolanlapin sanakirja» — hänen toinen suurtyönsä — ilmestyy painosta, saamme vielä selvemmän käsityksen hänen todella pysyvistä ansioistaan lappologina. Kiitoksen ansaitseva on myös aina ollut hänen välitön suhtautumisensa saamelaiskansaansa, jonka ilot ja surut ovat olleet hänelle tuttuja lapsuudesta saakka. Se on ollut hänen tieteellisen menestyksensä alkulähde.

E. A. VIRTANEN